

Deltagandet i högskoleprovet 1977-2001 En kvantitativ analys

Inledning

Högskoleprovet infördes 1977 som ett verktyg för att rangordna de sökande till högskolan som inte hade betyg från gymnasieskolan. Sin nuvarande roll som det vid sidan av gymnasiebetygen viktigaste urvalsinstrumentet har högskoleprovet haft sedan antagningen till höstterminen 1991.

Detta PM syftar till att beskriva utvecklingen av antalet gjorda prov och belysa några av de faktorer som påverkar antalet provdeltagare vid respektive provomgång. Grunden för analysen är ett datamaterial¹ som omfattar alla som gjort provet från att det infördes 1977 fram till och med hösten 2001. Under dessa 25 år har provet kunnat göras vid 51 tillfällen² och 800 000 personer har gjort över 1 500 000 prov.

Ett huvudresultat är att antalet genomförda högskoleprov minskat kraftigt de senaste åren och att minskningen beror på flera faktorer:

1. Antalet ungdomar i de åldrar där de flesta provdeltagarna finns har minskat.
2. Andelen som gör högskoleprovet överhuvudtaget har minskat för dem som är födda på 1980-talet.
3. Det genomsnittliga antalet prov per individ som gör provet har minskat.
4. Relativt många äldre som tidigare inte fått göra provet passade på att göra det under de första åren efter 1991 då reglerna ändrades. Den "kön" är numera avbetad.

Mot denna bakgrund diskuteras också i det följande hur många deltagare som provet kan få i framtiden

Bakgrund

Högskoleprovet som anordnas två gånger om året används i antagningen till universitet och högskolor när det är fler behöriga sökande till en utbildning eller kurs än som kan tas emot. Mellan en och två tredjedelar av de tillgängliga platserna fördelas efter de sökandes resultat på provet. (Däremot används högskoleprovet inte alls för att avgöra vilka som är behöriga för en viss utbildning).

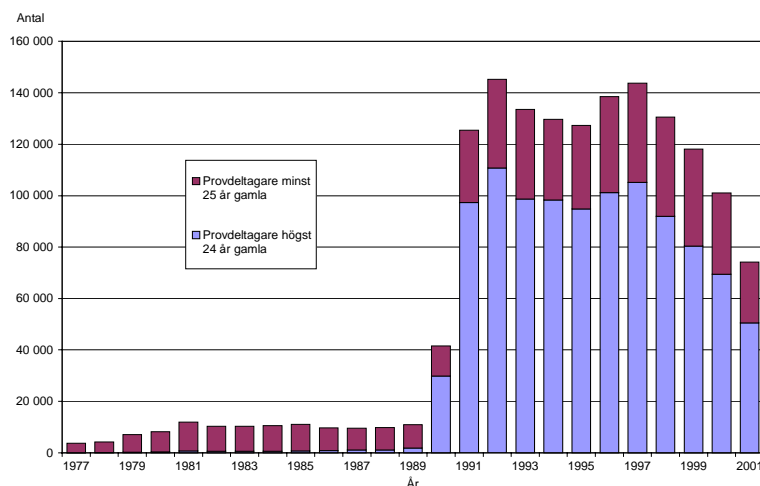
Man får göra högskoleprovet flera gånger. Det bästa resultatet under de senaste fem åren räknas i antagningen. Det är ganska vanligt att man gör flera prov. Vårterminen 2001 gjorde drygt 46 000 personer högskoleprovet. Knappt hälften gjorde provet för första gången, en fjärdedel hade tidigare gjort ett prov, medan ytterligare en fjärdedel hade gjort minst två prov tidigare.

¹ Datamaterialet har inhämtats med benägen hjälp av Mats Hamrén, Enheten för pedagogiska mätningar vid Umeå universitet.

² Det finns exempel på personer som har gjort högskoleprovet ett stort antal gånger. Rekordet är för närvarande 36 gånger.

Utvecklingen av antalet högskoleprov

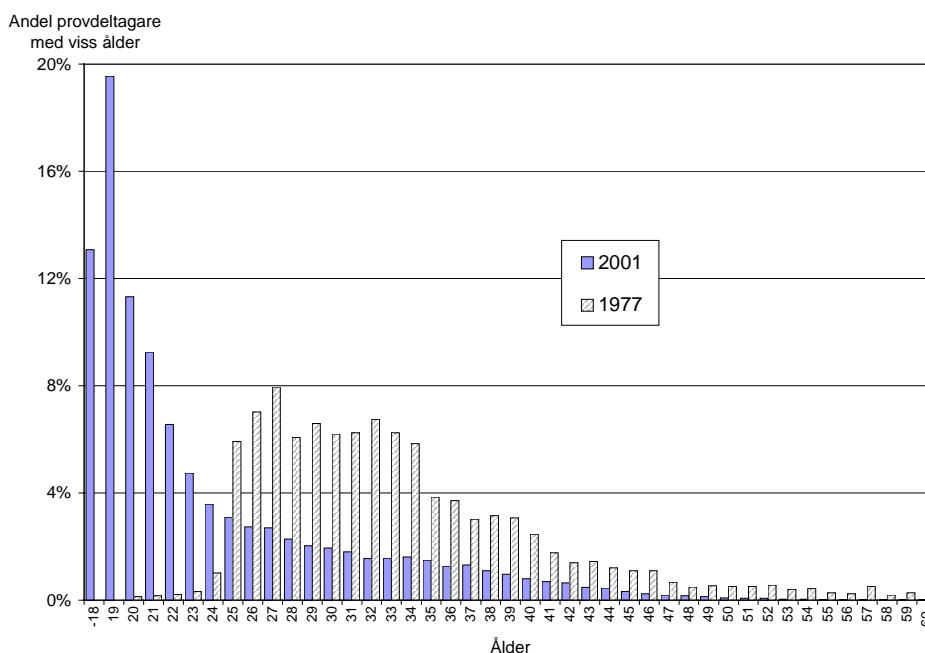
Figur 1: Totala antalet gjorda prov per år, uppdelade efter provdeltagarnas ålder, 1977-2001.

Antalet gjorda prov har varierat betydligt över åren (se figur 1). Under 1970- och 1980-talet gjordes årligen knappt 10 000 prov, vår- och höstprov sammantagna³. Från 1990 ökade antalet prov kraftigt och låg under perioden 1992-1997 på mellan 125 000 och 145 000 prov per år. Därefter har det totala antalet prov minskat successivt varje år och var 75 000 år 2001 eller cirka hälften av antalet prov fyra år tidigare.

Provdeltagarnas ålder

Figur 2: Provdeltagarnas åldersfördelning 2001 och 1977.

Fördelningen av provdeltagarnas ålder har varierat genom åren. Provet var från början bara avsett för dem som skulle söka till högskolan med hjälp av 25.4-regeln, dvs. var minst 25 år gamla och hade minst fyra års arbetslivserfarenhet. Som framgår av figur 2 var i stort sett alla provdeltagare år 1977 över 24 år gamla.

Från höstterminen 1991 har resultatet på högskoleprovet varit en merit även för yngre som har betyg från gymnasieskolan. Åldersfördelningen hos provdeltagarna har därmed förändrats markant och sedan 1991 är det vanligast att provet görs av 18- och

³ Antalet personer som deltog i minst ett av proven var mindre eftersom vissa gjorde både vår- och höstprovet.

19-åringar. En tredjedel av provdeltagarna 2001 var högst 19 år gamla och sju av tio var högst 24 år gamla.

Faktorer som påverkar antalet högskoleprov

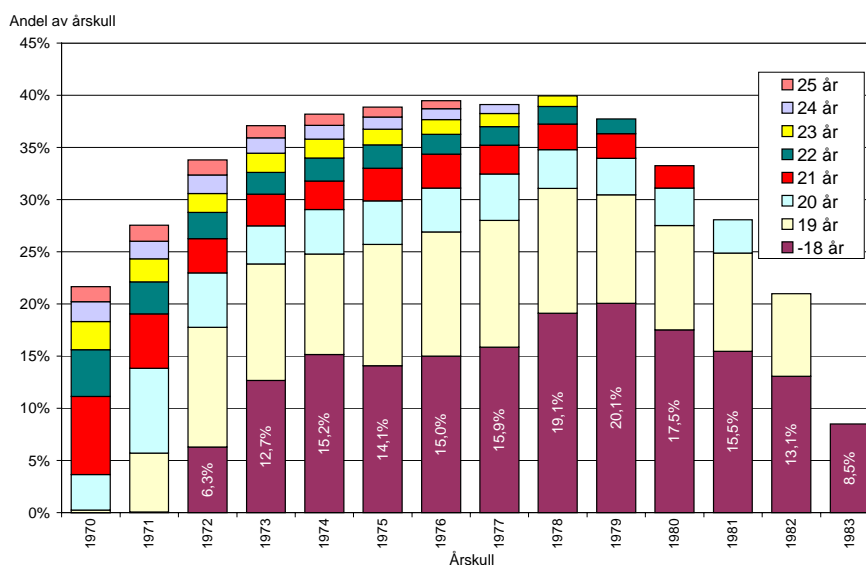
Antalet ungdomar

Majoriteten provdeltagare är i åldern 18 – 24 år. Antalet personer i detta åldersintervall varierar relativt kraftigt genom åren. Mellan 1990 och 2001 minskade exempelvis antalet 19-åringar från drygt 118 000 till drygt 100 000 personer. År 2010 beräknas antalet 19-åringar åter ha ökat till omkring 130 000 personer. Självklart påverkas antalet provdeltagare av variationerna i ungdomskullarnas storlek. Emellertid kan de senaste årens demografiska utveckling bara till en del förklara att antalet provdeltagare har halverats de senaste fyra åren.

Andelen av en årskull som gör högskoleprovet

Utöver antalet individer i olika åldrar beror antalet prov på hur stor *andel* av olika årskullar som överhuvudtaget gör provet. För att få jämförbara siffror bör man mäta andelen av de olika årskullarna som gjort provet *vid en viss ålder*.

Figur 3: Andel av årskullarna födda 1970-1983 som gjort minst ett högskoleprov vid viss ålder.

I figur 3 visas för årskullarna födda 1970-1976 hur stor andel som gjort provet vid 18, 19, ..., 25 års ålder. Motsvarande uppgifter ges för årskullarna född 1977-1983 så långt som åldern tillåter. Den allra största andelen av en årskull som gjort högskoleprovet överhuvudtaget är årskullen född 1978 där 40 procent gjort minst ett högskoleprov fram till 23 års ålder. I den ett år äldre årskullen födda 1977 är motsvarande andel vid 24 års ålder något lägre.

I årskullarna födda under 1980-talet kan en kraftig nedgång i andelen provdeltagare noteras för jämförbara åldrar. Det är alltså inte längre lika stor andel av 18-åringarna som gör högskoleprovet som tidigare. Drygt 20 procent av årskullen född 1979 hade gjort högskoleprovet t.o.m. 18 års ålder, medan motsvarande andel för årskullen född 1983 endast var 8,5 procent. Vid 19 års ålder hade mer än 30 procent av årskullen födda 1979 gjort högskoleprovet. Motsvarande andel för dem som var födda tre år senare (1982) var bara något över 20 procent.

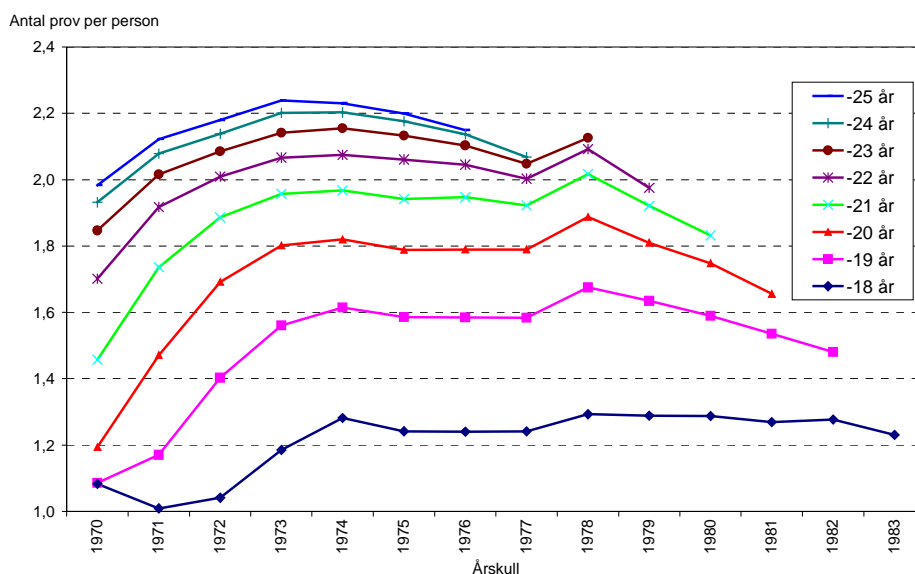
De högsta andelarna provdeltagare i 18-20 års ålder uppnåddes under provåret 1997. Topppnoteringarna sammanfaller med 1997 års antagningsreform med nya regler för sökande med de nya bokstavsbetygen. I den då rådande osäkerheten kring meritvärdet av dessa kan många gymnasister ha valt att göra högskoleprovet som en extra meritering, ifall betygen inte skulle räcka till.

1997 års antagningsregler innebar också att man kunde förbättra sina meriter genom att tentera om för att höja betygen från gymnasieskolan. En förklaring till att

deltagandet i högskoleprovet har minskat kan vara att gymnasieeleverna med tiden "lärt" sig systemet och funnit att det finns andra och lättare sätt att förbättra möjligheterna att komma in på högskolan än via högskoleprovet.

Antalet prov per individ

Figur 4: Genomsnittligt antal prov per provdeltagare t.o.m. viss ålder, för årskullarna födda 1970-1983.

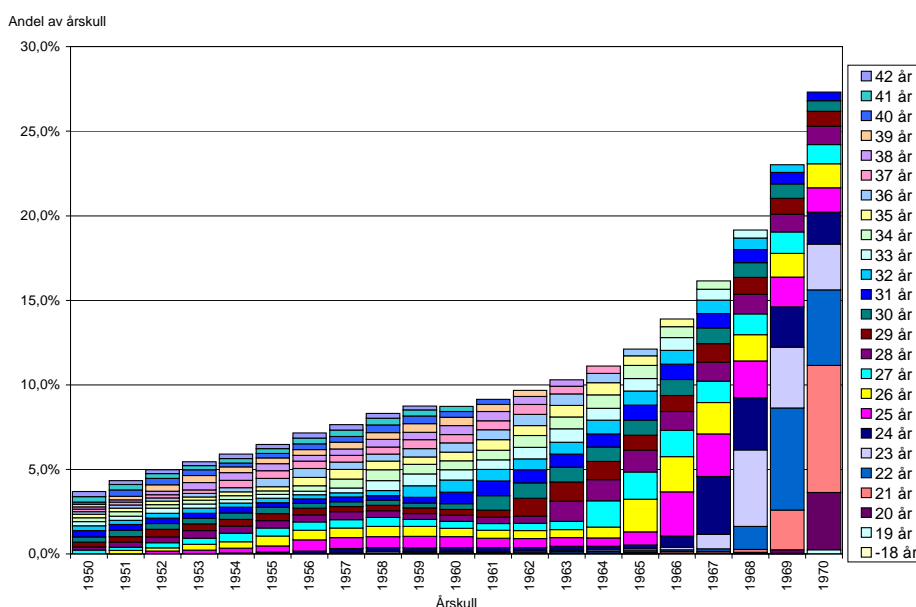

Antalet som gör högskoleprovet vid de olika provtillfällena beror inte bara på hur många i olika årskullar som överhuvudtaget går upp i provet. Det beror också på hur många gånger som varje individ gör provet. Även här måste man vid analysen ta hänsyn till åldern. Antalet prov per individ som gjorde provet t.o.m. 25 års ålder var knappt 2 för årskullen född 1970 (se figur 4). För årskullen född 1973 var genomsnittet vid samma ålder högre - drygt 2,2 prov per individ. För årskullarna 1974 till 1976 - så långt 25-åringar kan följas - sjunker däremot antalet prov per individ något.

En tydlig nedgång i antal prov per individ vid 19 års ålder kan noteras för de senare årskullarna. För årskullarna födda 1973-1977 låg genomsnittet vid 19 års ålder på omkring 1,6 prov per individ. Årskullen född 1978, som var 19 år 1997, har högst snitt på 1,7 prov per individ. Senare årskullar har lägre värden. De som är födda 1982 har vid 19 års ålder gjort i genomsnitt 1,5 prov per provdeltagare. Sammanfattningsvis kan man säga att allt färre av de 18- och 19-åringar som gör högskoleprovet, gör provet för andra gången eller mera.

Övergångseffekter

Figur 5: Andel av årskullarna födda 1950-1970 som gjort högskoleprovet vid viss ålder.

Fram till år 1991 användes högskoleprovet bara vid urvalet till ett litet antal utbildningsplatser. Från hösten 1991 har provet däremot varit en "andra chans" som används för att fördela en tredjedel eller mer av de tillgängliga utbildningsplatserna. Regeländringen 1991 innebar att provet blev mera intressant inte bara för de unga som just slutat gymnasieskolan, utan också för alla de något äldre vars gymnasiebetyg inte räckt till att komma in på en önskad utbildning och som nu fick en ny möjlighet att komma in.

Figur 5 visar hur stor andel av årskullarna födda 1950-1970 som gjort högskoleprovet vid en viss ålder. I årskullen född 1970 gjorde många provet som 21-åringar, dvs. år 1991, det är då högskoleprovet för första gången kunde användas som merit av alla. Samma mönster återfinns för samtliga årskullar födda före 1971. Av årskull 1969 gjorde många provet som 22-åringar osv. Under de första åren efter 1991 gjordes alltså provet av relativt många äldre som tidigare inte hade fått göra det och som genom provet såg en ny chans att komma in på sin önskeutbildning. Denna "kö" är numera avbetad.

Antalet provdeltagare i framtiden.

Sammanfattningsvis beror den kraftiga minskningen av antalet provdeltagare de senaste åren på följande fyra faktorer:

1. Antalet ungdomar i de åldrar där de flesta provdeltagarna finns har minskat. Idag omfattar ungdomskullarna omkring 100 000 personer efter att tidigare varit större. Under de kommande åren kommer dock ungdomskullarnas storlek att öka till mellan 125 000 - 130 000 personer år 2010.
2. Andelen som gör högskoleprovet överhuvudtaget har minskat för dem som är födda på 1980-talet. Den yngsta årsklassen som fyllt 24 år är de som är födda 1977. Bland dem hade 39 procent gjort högskoleprovet. En extrapolation talar för att av årskullen födda år 1983 kommer bara 26 procent att ha gjort högskoleprovet året de fyller 24 år.
3. Det genomsnittliga antalet prov per individ som gör provet har minskat. Mycket talar för att antalet prov per provdeltagare vid 24 års ålder kommer att minska från knappt 2,1 för årskullen födda 1997 till 1,8 - 1,9 för de årskullar som är födda i början av 1980-talet
4. Relativt många äldre som tidigare inte fått göra provet passade på att göra det under de första åren efter 1991 då reglerna ändrades. Denna "kö" är numera avbetad. Detta har bl.a. inneburit att antalet prov gjorda av personer över 25 år har minska från 40 000 år 1997 till knappt 24 000 år 2001.

Om man förutsätter att

- Ungdomskullarna omfattar 100 000 personer
- 26 procent av årskullen gör minst ett högskoleprov senast vid 24 årsålder
- De som gör högskoleprovet överhuvudtaget gör i genomsnitt 1,9 prov fram till 24 års ålder
- Antalet prov av personer 25 år och äldre är 24 000 per år

blir resultatet sammanlagt 75 000 högskoleprovdeltagare per år. Om man istället förutsätter att ungdomskullarna omfattar 130 000 personer, ökar antalet provdeltagare till knappt 90 000 per år. I båda fallen landar man på betydligt lägre siffror än de 140 000 prov per år som vi hade under rekordåren 1996 - 1997.